

Nedim Begović\*

**Ustavni okvir i Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH:  
Normativna projekcija bosanskohercegovačkog sekularizma**

Sadržaj

1. Uvod
2. Normativni okvir i institucije za zaštitu vjerske slobode u Bosni i Hercegovini
3. Sloboda vjerovanja/uvjerenja i njegovog manifestiranja
4. Ograničenja iskazivanja vjere ili uvjerenja
5. Odnos države i vjere: odvajanje uz saradnju
6. Pravni status crkava i vjerskih zajednica
7. Autonomija crkava i vjerskih zajednica
8. Finansiranje i imovina crkava i vjerskih zajednica
9. Pružanje vjerskih usluga u javnim institucijama i pitanje priznanja vjerskih praznika
10. Vjera i pravni sistem
11. Zaključak

**1. Uvod**

Tokom svoje višestoljetne povijesti Bosna i Hercegovina (BiH) je bila vjerski heterogena politička zajednica, a odnosi između države i vjerskih zajednica uređivani su prema različitim modelima. U doba osmanske uprave (1463 – 1878) postojala je bliska povezanost države i islama kao izvora državne ideologije, dok je u razdobljima austrougarske uprave (1878 – 1918) i stare Jugoslavije (1918 – 1941) važio model priznatih vjerskih zajednica. Po završetku Drugog svjetskog rata 1946. i stvaranju nove, socijalističke Jugoslavije unutar koje je BiH činila jednu od federalnih jedinica došlo je do radikalnih promjena u pogledu položaja vjere u društvu. Nova vlast opredijelila se za sekularno ustrojstvo društva koje je značilo odvajanje države i vjere, potpunu sekularizaciju pravnog sistema i proglašenje vjere kao privatne stvari svakog pojedinca. S obzirom na prihvatanje marksizma kao zvanične ideologije jednopartijskog komunističkog sistema bivše Jugoslavije, u periodu do 1990-ih godina došlo je do društvene marginalizacije vjere i vjernika te slabljenja ekonomske baze vjerskih zajednica kroz uzimanje njihove imovine različitim mjerama agrarne reforme, nacionalizacije i eksproprijacije.<sup>1</sup>

\* Autor je doktor islamskih nauka, viši asistent na Fakultetu islamskih nauka, Univerziteta u Sarajevu.

<sup>1</sup> F. Karčić, *Religija i pravo: Kratak uvod*, Sarajevo 2011, s. 51.

Proces tranzicije od socijalističkog prema liberalnom društvu otpočeo je u jesen 1990. sa prvim višestranačkim izborima u BiH da bi bio prekinut ratom 1992 – 1995. U razdoblju koje je uslijedilo nakon postizanja Općeg okvirnog sporazuma za mir (Daytonski sporazum), BiH se opredijelila za uređenje odnosa države i vjere u skladu sa principima sekularne liberalne tradicije.<sup>2</sup> To je značilo zadržavanje institucionalne i funkcionalne odvojenosti sfera državnog i vjerskog autoriteta, ali istovremeno i prepoznavanje važne društvene uloge vjerskih zajednica kroz različite oblike saradnje države sa ovim zajednicama.

U nastavku ću se fokusirati na analizu važećeg pravnog okvira koji se tiče vjerske slobode i položaja vjerskih zajednica te savremenih trendova saradnje države i vjerskih zajednica u BiH. Razmatranje ustavnog okvira i zakonske regulative o pravnom položaju vjerskih zajednica u državi i njene primjene upućuje na zaključak da se BiH opredijelila za model *odvajanja uz saradnju države* sa vjerskim zajednicama. Ovaj model koji se u literaturi još naziva „hibridnim“ ili „saradničkim“ odlikuje se „osnovnim odvajanjem države i religije i sekularnom postavkom države“ - zbog čega ga neki autori tretiraju kao podkategoriju modela odvajanja – ali se „odnosi sa religijskom organizacijom i stvari od zajedničkog interesa obično uređuju u formi sporazuma“.<sup>3</sup>

## 2. Normativni okvir i institucije za zaštitu vjerske slobode u Bosni i Hercegovini

Najvažnije pravne garancije vjerske slobode u BiH sadržane se u Ustavu BiH,<sup>4</sup> Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH<sup>5</sup> i ugovorima zaključenim između države i vjerskih zajednica.<sup>6</sup> Prema čl. II Ustava, koji regulira ljudska prava i slobode, BiH i oba njena entiteta imaju pravnu obavezu da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Istim članom je, također, propisano da će se prava i slobode sadržane u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (Evropska konvencija) i njenim protokolima direktno

<sup>2</sup> Karčić (bilj. 1), s. 52.

<sup>3</sup> N. Doe, *Law and Religion in Europe: A Comparative Introduction*, Oxford 2011, s. 35. Italijanski autor F. Palermo sistem odnosa države i religije koji se temelji na sporazumima ili konkordatima naziva „stimulativnim“. U ovakvim sistemima, smatra ovaj autor, osigurava se diferenciran tretman brojčano značajnijim vjerskim grupama zbog različitih historijskih, društvenih i političkih razloga (v. J. Woelk/N. Ademović, Uopšteno o sekularizmu i odnosima države i crkava i vjerskih zajednica, u: *Doktrinarni i praktični aspekti odnosa između države, crkava/vjerskih zajednica i pojedinca*, Sarajevo 2012, s. (17 i dalje) 20.

<sup>4</sup> Važeći Ustav BiH usvojen je kao Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, dogovorenog u Daytonu (USA), a potpisanog 14. 12. 1995. u Parizu. On definiše BiH kao složenu državu sastavljenu od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republike Srpske (RS). FBiH je podijeljena na 10 kantona koji se sastoje od općina, dok je RS administrativno strukturisana isključivo po općinskom principu. Međunarodnom arbitražnom odlukom iz 1999. osnovan je Brčko distrikt Bosne i Hercegovine (Brčko distrikt) kao posebna administrativna jedinica lokalne samouprave, koja ne pripada niti jednom entitetu i koja je pod suverenitetom BiH (v. Vijeće Evrope, *Studija kompatibilnosti zakona i prakse Bosne i Hercegovine sa zahtjevima Evropske konvencije o ljudskim pravima*, 2006, ss. 10-11, [http://www.coe.ba/web2/en/dokumenti/cat\\_view/56-judicial-system--sudstvo-pravosue/128-compatibility-of-laws-in-bih-with-echr.html](http://www.coe.ba/web2/en/dokumenti/cat_view/56-judicial-system--sudstvo-pravosue/128-compatibility-of-laws-in-bih-with-echr.html) (očitanje 25. 07. 2014).

<sup>5</sup> V. Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH (Zakon o slobodi vjere), Sl. gl. BiH 5/04.

<sup>6</sup> Temeljni ugovor između Svete Stolice i BiH (u daljem tekstu Temeljni ugovor), Sl. gl. BiH - Međunarodni ugovori 10/07.

primjenjivati u BiH i da će imati prioritet u odnosu na cjelokupno pravo u BiH.<sup>7</sup> To znači da se pojedinci, crkve i vjerske zajednice mogu izravno pozivati na odredbe Evropske konvencije o slobodi vjere<sup>8</sup> pred domaćim sudovima i ostalim organima vlasti, s obzirom da one čine sastavni dio ustavnog prava BiH.

Čl. III st. 3 Ustava BiH sadrži popis temeljnih prava i sloboda svih osoba na teritoriji BiH, među kojima se navodi i sloboda misli, savjesti i vjere, dok čl. III st. 4 zabranjuje diskriminaciju u pogledu uživanja ustavnih prava i sloboda na temelju vjerske pripadnosti.<sup>9</sup> Aneks I Ustava BiH sadrži listu od 15 međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u BiH, od kojih su za zaštitu vjerske slobode naročito važni: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.<sup>10</sup>

Ustavi entiteta sadrže nešto detaljnije odredbe o pravu na slobodu vjere. Tako Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (Ustav FBiH), usvojen 30. marta 1994, navodi „slobodu misli, savjesti i uvjerenja“ te „slobodu vjere uključujući privatno i javno vjeroispovijedanje“. Propisuje se također da će Federacija osigurati najviši nivo primjene međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u međunarodnim aktima o ljudskim pravima navedenim u Aneksu I.<sup>11</sup> Za zaštitu vjerske slobode od naročite su važnosti među ovim aktima Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, dva spomenuta međunarodna pakta, Evropska konvencija i Deklaracija o eliminaciji svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovane na vjeri ili uvjerenju.<sup>12</sup> Ustav Republike Srpske (Ustav RS), pored jamčenja individualne „slobode vjeroispovijesti“, posvećuje pažnju i kolektivnom, odnosno institucionalnom aspektu prava na slobodu vjere, jamčeći prava vjerskih zajednica. One su „jednake pred zakonom, slobodne u vršenju vjerskih poslova i vjerskih obreda, mogu osnivati vjerske škole i izvoditi vjersku nastavu u svim školama svih stepena obrazovanja, baviti se privrednim i drugim djelatnostima, primati poklone, stvarati zadužbine i njima

<sup>7</sup> Čl. II Ustava BiH, [http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV\\_BOSNE\\_I\\_HERCEGOVINE\\_bos.pdf](http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf) (očitanje 25. 07. 2014). U engleskom izvorniku odredba o supremaciji Evropske konvencije u domaćem pravnom poretku iskazana je riječima: „These shall have priority over all other law“ (engleski tekst Ustava BiH može se preuzeti sa: [http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV\\_BOSNE\\_I\\_HERCEGOVINE\\_engl.pdf](http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_engl.pdf) (očitanje 13. 10. 2014). Iako je Ustavni sud BiH u predmetima U 5/04 od 27. 01. 2006. i U 13/05 od 26. 05. 2006. odlučio da Evropska konvencija nema prednost u odnosu na Ustav BiH, u svojoj odluci AP 2678/06 od 29. 09. 2006. došao je do drugačijeg zaključka. U ovom predmetu Ustavni sud je razmatrao opravdanost ograničenja „prava građana u pogledu mogućnosti Bošnjaka i Hrvata iz Republike Srpske, odnosno Srbina iz FBiH da se kandidiraju za izbor za člana Predsjedništva BiH“ postavljenih u čl. V Ustava BiH i čl. 8 Izbornog zakona (Sl. gl. BiH 23/01) u odnosu na prava zajamčena članom 1 Protokola br. 12 Evropske konvencije. Ovaj član „garantira uživanje svih prava predviđenih zakonom bez diskriminacije, te precizira da niko ne smije biti diskriminiran od javnih tijela na bilo kojim osnovama koje uključuju i nacionalno porijeklo.“ Time je Sud *de facto* preduzeo ispitivanje usklađenosti Ustava BiH (i Izbornog zakona) sa Evropskom konvencijom.

<sup>8</sup> Evropska konvencija propisuje u čl. 9 da „svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere: ovo pravo uključuje slobodu da promjeni vjeru ili uvjerenje i slobodu, sam ili zajedno sa drugima i javno ili privatno, da manifestira svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala“. Konvencija također štiti slobodu izražavanja (čl. 10) i slobodu od diskriminacije na osnovu vjere (čl. 14), dok čl. 2 Protokola br. 1 štiti pravo roditelja da osiguraju obrazovanje svoje djece u skladu sa vlastitim vjerskim ili filozofskim ubjedenjima (tekst Konvencije sa protokolima je preuzet sa: [http://www.echr.coe.int/Documents/Convention\\_BOS.pdf](http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf) (očitanje 25. 07. 2014).

<sup>9</sup> Čl. III st. 3 i čl. III st. 4. Ustava BiH.

<sup>10</sup> Aneks I Ustava BiH.

<sup>11</sup> Čl. 2 Ustava FBiH, Sl. nov. FBiH 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08,

<sup>12</sup> Aneks Ustava FBiH.

upravljati, u skladu sa zakonom“. Propisuje se i da će se odredbe Ustava RS o ljudskim pravima i slobodama ostvarivati u skladu sa odredbama članova 8-11 Evropske konvencije.<sup>13</sup>

Na temelju nacрта kojeg je izradilo Međureligijsko vijeće BiH, tijelo koje okuplja predstavnike četiri tradicionalne vjerske zajednice u BiH - Islamsku zajednicu, Srpsku pravoslavnu crkvu, Katoličku crkvu i Jevrejsku zajednicu - Parlamentarna skupština BiH je 28. januara 2004. usvojila Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH. Ovaj zakon regulira najvažnija pitanja u domenu ostvarenja vjerske slobode, kao što su: sloboda ispovijedanja vjere i uvjerenja, pravni status crkava i vjerskih zajednica, odnos države i crkava i vjerskih zajednica, osnivanje novih crkava i vjerskih zajednica i dr. Posebna važnost ovog zakona je u tome što se njime na jedinstven način uređuju najvažnija pitanja iz domena odnosa države i vjere na cijeloj teritoriji države, te da svi ostali zakoni i drugi propisi koji uređuju ovu materiju, a koji se donose na državnoj ili nižim razinama vlasti moraju biti usklađeni s njegovim odredbama.<sup>14</sup> Za razliku od srodnih zakona susjednih zemalja, Hrvatske i Srbije, koji su gotovo u cijelosti fokusirani na pitanje zaštite i ostvarenja kolektive dimenzije prava na slobodu vjere,<sup>15</sup> bosanskohercegovački zakon nastoji uspostaviti ravnotežu u pogledu normiranja zaštite individualnih vjerskih prava i sloboda, s jedne strane, i kolektivnih prava crkava i vjerskih zajednica, s druge strane.

Pored naprijed spomenutih osnovnih pravnih izvora za reguliranje slobode vjere u BiH, na nivou države, entiteta ili kantona u FBiH, usvojeni su i neki drugi ili izmijenjeni postojeći zakoni sa određenim efektima na slobodu vjere pojedinaca ili položaj crkava i vjerskih zajednica od kojih će neki biti prikazani u nastavku.

Dodatna pravna zaštita vjerske slobode osigurana je zakonski predviđenom mogućnošću sklapanja sporazuma između države ili njenih entiteta i vjerskih zajednica. Ona predstavlja važnu novinu u odnosu na ranije socijalističko zakonodavstvo o položaju religije u društvu. Katolička crkva, odnosno Sveta Stolica kao njen univerzalni autoritet, prva je pristupila ugovornom reguliranju vjerskih pitanja sa BiH. Naime, 19. aprila 2006. potpisan je Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine koji ima status međunarodnog ugovora. Druga vjerska organizacija koja je sklopila ugovor sa BiH jeste Srpska pravoslavna crkva, i to 3. decembra 2007. Ovaj ugovor potpisao je u ime Srpske pravoslavne crkve Njegova Svetost Patrijarh Srpski gospodin Pavle, a u ime BiH, po ovlaštenju Predsjedništva BiH, ministar za ljudska prava i izbjeglice dr. Safet Halilović. Preostale dvije tradicionalne vjerske zajednice, Islamska i Jevrejska, još uvijek nisu zaključile ugovore sa državom. Islamska zajednica je u vrijeme pisanja ovog rada još uvijek u toku pregovora sa predstavnicima državnih vlasti oko teksta ugovora kojim će se urediti njeni odnosi sa državom.

U pravnom sistemu BiH trenutno postoje dvije vrste pravnih mehanizama u okviru kojih pojedinci i grupe mogu ostvariti zaštitu svog prava na slobodu vjere. Prvi se odnosi na potraživanje spomenutog prava pred nadležnim redovnim sudovima, a drugi na pokretanje postupka pred institucijama za zaštitu ljudskih prava. Na državnom nivou postoje dvije takve institucije: Ombudsman za ljudska prava BiH (Ombudsman) i Ustavni sud BiH. Ombudsman je

<sup>13</sup> Ustav RS, Sl. gl. RS 21/92, čl. 28. Amandmani na Ustav RS mogu se pronaći u Sl. gl. RS 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05 i 117/05.

<sup>14</sup> V. čl. 3 st. 1 i 2 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>15</sup> Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u Hrvatskoj, NN 83/02, 73/12, Zakon o crkvama i verskim zajednica, Sl. gl. Republike Srbije 36/06.

nezavisna institucija koja je ovlaštena da razmatra prijave fizičkih i pravnih lica o kršenju prava zajamčenih Ustavom BiH i međunarodnim dokumentima pobrojanim u njegovom Aneksu. Ukoliko ustanovi postojanje kršenja prava, Ombudsman izdaje preporuku nadležnim organima kako da isprave povredu ili slabo funkcioniranje javne uprave. Ustavni sud, kao najviša sudska instanca u BiH, između ostalih ima nadležnost da razmatra apelacije na odluke nižih sudova za koje podnosioci smatraju da predstavljaju kršenje Ustavom zajamčenih ljudskih prava.<sup>16</sup>

### 3. Sloboda vjerovanja/uvjerenja i njegovog manifestiranja

Djelokrug vjerske slobode zaštićen Zakonom o slobodi vjere je veoma širok. Ključna odredba u tom domenu sadržana je u čl. 4 st. 1 koji, u skladu sa odredbama Evropske konvencije, jamči pravo svake osobe na slobodu vjere ili uvjerenja, slobodu prihvatanja i promjene vjere, kao i slobodu da – sam ili u zajednici s drugima, u privatnosti ili javnosti – na bilo koji način ispoljava svoju vjeru ili uvjerenje obredima, pridržavanjem vjerskih propisa, držanjem do običaja i drugih vjerskih aktivnosti.<sup>17</sup> Čl. 7 Zakona sadrži listu konkretnih manifestacija vjere koje su obuhvaćene vjerskom slobodom, pri čemu treba imati u vidu da ona nije konačna.<sup>18</sup> Napuštajući shvatanje vjere kao isključivo „privatne stvari“ koja se ispoljava u privatnosti doma ili u okviru vjerskih objekata koje je dominiralo u vrijeme komunističke Jugoslavije, novo zakonodavstvo naglašava pravo pojedinaca, crkava i vjerskih zajednica na zastupanje vjerskih načela i iskazivanje vjere u javnosti.<sup>19</sup> Pored pozitivne, Zakon o slobodi vjere štiti i negativnu slobodu vjere, zabranjujući prisiljavanje osoba da učestvuju u obredima ili drugim vjerskim aktivnostima crkava i vjerskih zajednica, prisiljavanje na polaganje zakletve koja je suprotna uvjerenjima pojedinca i, općenito, primoravanje na ispoljavanje vjere ili uvjerenja.<sup>20</sup>

Pored općih garancija slobode vjere, Zakon o slobodi vjere zabranjuje: diskriminaciju zasnovanu na vjeri ili uvjerenju, ometanje vjerskih obreda ili drugih vjerskih aktivnosti, napade i vrijeđanje vjerskih službenika, napade i oštećenja vjerskih objekata i druge imovine vjerskih zajednica, aktivnosti i djela usmjerena na raspirivanje vjerske mržnje prema bilo kojoj vjerskoj zajednici ili njenim pripadnicima, kao i omalovažavanje ili izrugivanje bilo koje vjere.<sup>21</sup> Premda se Zakon o slobodi vjere primjenjuje na cijeloj teritoriji BiH, krivičnopravna zaštita prava koja su zajamčena ovim zakonom nije jedinstvena i zavisi od rješenja usvojenih na državnom i entitetskom nivou.<sup>22</sup>

<sup>16</sup> Karčić (bilj. 1), ss. 68-69.

<sup>17</sup> Čl. 4 st. 1 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>18</sup> Radi se o: a) svakodnevnom zastupanju u javnosti načela svoje vjere ili uvjerenja i ponašanju prema njima, bez ugrožavanja sloboda drugih, b) obavljanju vjerskih obreda u vlastitim ili iznajmljenim prostorima, otvorenim prostorima vjerskih objekata, grobljima, domovima i imanjima vjernika, c) organizovanju vjerskih svečanosti i okupljanja na javnim mjestima, u skladu sa propisima o javnom okupljanju građana, d) osnivanju i upravljanju vjerskim ustanovama, uključujući i one koje imaju humanitarne i obrazovne ciljeve, e) proizvodnji, posjedovanju, uvozu, izvozu i korištenju predmeta koji su neophodni za obavljanje vjerskih obreda, f) osnivanju i posjedovanju svih vrsta sredstava javnog informisanja, g) objavljivanju i distribuiranju vjerske literature i oglasa u pisanim i elektronskim medijima i h) organiziranju posjeta i hodočašća vjernika u zemlji i inostranstvu (Čl. 7 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5)).

<sup>19</sup> V. F. Karčić, *Islam u sekularnoj državi: primjer Bosne i Hercegovine* u: A. Alibašić (ur), *Religija i sekularna država*, Sarajevo 2007, ss. (23 i dalje) 23, 28.

<sup>20</sup> Čl. 6 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>21</sup> *Ibid.*, čl. 5.

<sup>22</sup> V. Vijeće Evrope (bilj. 4), s. 248.

Općenito, krivično zakonodavstvo BiH predviđa sljedeća krivična djela kojima se direktno ili posredno štiti sloboda vjere: povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina,<sup>23</sup> ometanje ili spriječavanje vjerskih obreda,<sup>24</sup> odnosno uskraćivanje i ograničavanje slobode vjere i njenog prakticiranja i negiranje prava vjerskih zajednica na jednakost i prakticiranje vjerskih obreda u javnosti<sup>25</sup> i izazivanje nacionalne, odnosno narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrepeljivosti.<sup>26</sup> Uočljive su razlike u rasponu krivične sankcije za povredu slobode vjere i vjerskih obreda u entitetskim krivičnim zakonima. Prema Krivičnom zakonu FBiH (KZ FBiH) za spomenuto djelo može se izreći novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, a ako je djelo učinjeno „upotrebom sile ili ozbiljnom prijetnjom upotrebe sile“, raspon kazne zatvora se kreće od tri mjeseca do tri godine, dok je Krivični zakon RS (KZ RS) predvidio novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine. Također, sankcije za krivično djelo povrede ravnopravnosti čovjeka i građanina koje, između ostalog, podrazumijeva uskraćivanje prava na slobodu vjere ili davanje pojedincima neopravdanih povlastica na osnovu razlike u vjeri veće su u FBiH, nego u RS. Naime, KZ FBiH normira kao osnovu sankciju zatvor od šest mjeseci do pet godina, a ako je počinitelj službena ili odgovorna osoba u FBiH zatvor od jedne do osam godina. Nasuprot tome, KZ RS predviđa kao osnovnu sankciju zatvor do tri godine, a ako djelo učini službeno lice zloupotrebom službenog položaja zatvor od šest mjeseci do pet godina.

Prvobitni Nacrt Zakona o slobodi vjere kojeg je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH dostavilo Parlamentarnoj skupštini u junu 2003. normirao je u posebnom dijelu krivična djela i prestupe protiv slobode vjere. Oni su uglavnom korespondirali naprijed spomenutim aktivnostima koje su zabranjene članovima 5 i 6 usvojenog teksta Zakona. Za pojedina krivična djela protiv slobode vjere Nacrt Zakona predviđao je strožije sankcije u odnosu na one koje su normirane važećim krivičnim zakonodavstvom. Primjera radi, Nacrt je za napade i oštećenja vjerskih objekata predvidio, kao i za ostala krivična djela protiv slobode vjere, isključivo kaznu zatvora, i to u trajanju od tri mjeseca do tri godine, a u slučaju težih i ozbiljnijih posljedica proisteklih iz napada, u trajanju od šest mjeseci do pet godina.<sup>27</sup> Poređenja radi, KZ FBiH je za krivično djelo oštećenja tuđe stvari koja služi u vjerske svrhe, kako se u praksi najčešće kvalifikuju vandalski napadi na vjerske objekte, predvidio mogućnost izricanja novčane kazne ili kazne zatvora do jedne godine.

Praksa je pokazala da i devetnaest godina nakon okončanja rata u BiH značajan izazov ostvarenju pune slobode vjere, posebno manjinskih grupa na određenom području, predstavljaju napadi na vjerske objekte, groblja i imovinu vjerskih zajednica i uznemiravanje vjerskih službenika. Prema izvještaju koji je sačinilo Međureligijsko vijeće BiH pod naslovom „Monitoring napada na vjerske objekte i druga mjesta od značaja za crkve i vjerske zajednice u BiH – Zaštita svetih mjesta“, u periodu od 1. novembra 2012. do 31. oktobra 2013, prijavljeno je 34 napada na objekte crkava i vjerskih zajednica, i to podjednak broj na teritorijama dva entiteta. Najčešća meta napada su objekti Islamske zajednice u BiH (17 slučajeva), a zatim slijede objekti

<sup>23</sup> Čl. 177 Krivičnog zakona FBiH, Sl. nov. FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11 i 59/14; Čl. 162 Krivičnog zakona RS, Sl. gl. RS 49/03.

<sup>24</sup> Čl. 378 Krivičnog zakona FBiH.

<sup>25</sup> Čl. 178 Krivičnog zakona RS.

<sup>26</sup> Čl. 163 Krivičnog zakona FBiH; Čl. 390 Krivičnog zakona RS.

<sup>27</sup> The Commission on Security and Cooperation in Europe, *Bosnia and Herzegovina's Draft Religion Law: Draft Text Fails to Meet OSCE Commitments on Religious Freedom*, CSCE Report, Congress No. 108, Session No. 1 (30. 09. 2003), ss. 12-13.

Srpske pravoslavne crkve (9), Katoličke crkve (7) i Jevrejske zajednice (1). Budući da su napadima većinom izloženi objekti vjerskih zajednica čiji sljedbenici čine manjinu na datom području, očigledno je da su oni primarno politički motivirani te imaju za cilj da stvore klimu straha i nepovjerenja koja bi pripadnike etničkih manjina navela da trajno napuste svoje domove i omogućila očuvanje rezultata etničkog čišćenja.<sup>28</sup> Na poboljšanju efikasnosti državnih organa u otkrivanju i sankcionisanju počinilaca potrebno je dodatno raditi, jer procenat riješenih slučajeva iznosi 26,47 % (odnosno u 9 od ukupno 34 slučaja vandalizama). Pozitivna je činjenica da su, na poticaj Međureligijskog vijeća, lokalni vjerski službenici svih vjerskih zajednica izlazili na mjesto napada i zajednički davali izjave kojima se osuđuju vandalizmi.<sup>29</sup>

#### 4. Ograničenja iskazivanja vjere ili uvjerenja

Zakon o slobodi vjere, na tragu međunarodnih normi u ovoj oblasti, predviđa da se javno iskazivanje vjere može ograničiti samo zakonom i u skladu sa međunarodnim standardima „kada nadležni organ dokaže da je to neophodno u interesu javne bezbjednosti, zaštite zdravlja, javnog morala, ili sa ciljem zaštite prava i sloboda drugih lica“.<sup>30</sup> Na taj način Zakon priznaje da vjerska sloboda nije neograničena, ali da njena ograničenja ne smiju biti arbitrarna, odnosno da su ona dopuštena izuzetno kako bi se zaštitili neki javni interesi od suštinske važnosti.

Relevantna sudska praksa u BiH afirmisala je standarde člana 9(2) Evropske konvencije o granicama dopuštenih ograničenja slobode vjere koji su u potpunosti ispoštovani domaćim Zakonom o slobodi vjere. Naime, u vremenu nakon okončanja rata u BiH, kada redovni sudski organi države nisu bili u stanju osigurati adekvatnu zaštitu od narušavanja ustavom zajamčenih prava i sloboda, značajnu ulogu na tom planu imalo je posebno sudsko tijelo sastavljeno od domaćih i međunarodnih sudija – Dom za ljudska prava BiH – ustanovljeno Sporazumom o ljudskim pravima koji je sadržan u Aneksu 6 Dejtonskog mirovnog sporazuma.<sup>31</sup> Najvažniju odluku koja se tiče sistemskog ograničavanja prava na slobodu vjere i diskriminacije pripadnika vjerske i etničke manjine Dom je usvojio 11. juna 1999, rješavajući slučaj *Islamska zajednica u BiH protiv Republike Srpske*.<sup>32</sup> U prijavi podnesenoj u decembru 1996. Islamska zajednica je tvrdila da su vlasti RS odgovorne za rušenje 15 džamija, kao i ubijanje, protjerivanje i raseljavanje muslimana u Banjoj Luci tokom rata. Pored toga, nakon stupanja na snagu Dejtonskog mirovnog ugovora, prema navodima podnosioca prijave, vlasti RS su „uništile i

<sup>28</sup> Međureligijsko vijeće u BiH, *Monitoring napada na vjerske objekte i druga mjesta od značaja za crkve i vjerske zajednice u BiH – Zaštita svetih mjesta: godišnji izvještaj*, 1. novembar 2012. – 31. oktobar 2013, Sarajevo 2013.

<sup>29</sup> *Ibid.*

<sup>30</sup> čl. 14 st. Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>31</sup> Dom za ljudska prava BiH imao je nadležnost da razmatra navode o kršenjima ljudskih prava i sloboda predviđenih Evropskom konvencijom i njenim protokolima, kao i navode o diskriminaciji u pogledu uživanja prava i sloboda zajamčenih Evropskom konvencijom i drugim međunarodnim sporazumima pobrojanim u aneksu 6 Dejtonskog mirovnog ugovora. Mandat Doma prestao je 31. 12. 2003. Prijave koje je Dom primio do ovog datuma a o kojima se nije uspio izjasniti preuzela je Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH. Za više informacija o ovom tijelu v. J. D. Yeager, *The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina: a case study in transitional justice, International Legal Perspectives*, Portland 2/2004, ss. (44 i dalje) 44-53.

<sup>32</sup> *Islamska zajednica u BiH protiv RS*, predmet br. CH/96/29, Dom za ljudska prava BiH, 11. 06. 1999. Za više detalja o ovom predmetu v. B. Dakin, *The Islamic Community in Bosnia and Herzegovina v. The Republika Srpska: Human Rights in a Multi-Ethnic Bosnia, Harvard Human Rights Journal*, Cambridge 2002, ss. (245 i dalje) 245-268.

uklonile ostatke džamija i oskrnavile groblja – ili dozvolile da se takve stvari dese – i propustile da preduzmu određene korake koje je podnosilac prijave zahtijevao u svrhu zaštite prava svoga članstva“. Zbog odbijanja općinskih vlasti da izdaju odobrenje za rekonstrukciju porušenih džamija, nepružanja zaštite muslimanskim vjernicima prilikom obavljanja vjerskih obreda i pokopa umrlih, kao i odbijanja da se odobri ukop banjalučkog muftije Ibrahima Halilovića u groblje pored Ferhadije džamije podnosilac prijave je smatrao da su njegovi pripadnici diskriminirani u pogledu zaštite prava na slobodu vjere i prava na mirno uživanje posjeda.

U odluci o ovom predmetu Dom za ljudska prava je naglasio da je njegova nadležnost ograničena na razmatranje navoda o kršenju ljudskih prava koja su se dogodila nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 14. decembra 1995. Podržavši navode podnosioca prijave koji se tiču postupanja vlasti RS nakon potpisivanja spomenutog sporazuma, došao je do zaključka da različito tretiranje muslimana Banja Luke u odnosu na pravoslavno većinsko stanovništvo nije imalo nikakvo objektivno i razumno opravdanje, čime su lokalne vlasti prekršile ustavnu obavezu osiguranja prava na slobodu vjere bez diskriminacije. Utvrdio je također da su vlasti grada Banja Luke, odbijajući da izdaju odobrenje za obnovu porušenih džamija, neopravdano ograničile pravo muslimana na slobodu vjere, s obzirom da odbijanje nije služilo bilo kojem od legitimnih ciljeva člana 9(2) Evropske konvencije. Propuštajući da otkriju i kazne počiniocima napada na vjernike prilikom obavljanja molitve ili posmrtnih ceremonija, vlasti su dodatno prekršile član 9 koji nalaže pozitivnu obavezu državnim vlastima da osiguraju zaštitu prava na slobodu vjere. Konačno, lokalne vlasti su, zbog uništavanja i uklanjanja ostataka porušenih džamija i odbijanja izdavanja dozvola za njihovu rekonstrukciju povrijedile i pravo podnosioca prijave na mirno uživanje posjeda. Kasnije, Dom je u cijelom nizu presuda ustanovio odgovornost vlasti RS za diskriminaciju muslimana skupa sa povredom njihovog prava na slobodu vjere.<sup>33</sup>

Ustavni sud BiH je do sada imao priliku da razmatra primjenu krivičnih odredbi o raspirivanju vjerske mržnje u odnosu na ustavne garancije slobode izražavanja. Sud je 17. marta 2009. odbacio apelaciju Srpske radikalne stranke dr. Vojislav Šešelj iz Bijeljine podnesenu protiv rješenja Suda BiH od 23. oktobra 2006. i odluke Centralne izborne komisije BiH od 29. septembra 2006. kojima se apelant obavezuje na plaćanje novčane kazne zbog podsticanja na nasilje u izbornoj kampanji.<sup>34</sup> Apelant je, između ostalog, tvrdio da je odlukama Centralne izborne komisije i Suda BiH povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja prema članu 10 Evropske konvencije. Ustavni sud je, pozivajući se na praksu Evropskog suda za ljudska prava, naglasio da je sloboda izražavanja od suštinske važnosti za demokratsko društvo, ali da ona ipak može biti ograničena, na temelju člana 10(2) Evropske konvencije, radi zaštite legitimnog cilja. U konkretnom slučaju, Sud je uzeo u obzir činjenicu da je apelant, emitiranjem navedene pjesme, kršeći odredbe Izbornog zakona BiH koje pristalicama političkih partija zabranjuju korištenje jezika kojim se podstiče na nasilje ili širenje mržnje, nesporno izazvao uznemirenost građana. „S obzirom na specifičnost aktuelne situacije u Bosni i Hercegovini, te posmatrajući

<sup>33</sup> V. *Islamska zajednica u BiH protiv RS*, predmet br. CH/99/2177, 11. 02. 2000; *Islamska zajednica u BiH protiv RS*, predmet br. CH/98/1062, 09. 02. 2001; *Enes Čengić protiv BiH i RS*, predmet br. CH/02/12016, 10. 10. 2003; *Islamska zajednica u BiH (Mrkonjić-Grad) protiv RS*, predmet br. CH/01/7701, 22. 12. 2003. Sve odluke dostupne su u bazi podataka Doma za ljudska prava na: <http://www.hrc.ba/database/searchForm.asp> (očitanje 02. 08. 2014).

<sup>34</sup> 13. 09. 2006. iz vozila opremljenog razglasom sa apelantovom oznakom, prilikom pozivanja građana na predizborni skup stranke koji se trebao održati istog dana u kinosali u Tesliću, puštana je pjesma „Spremite se, spremite četnici, krvavi se sprema boj, spremite se, spremite četnici, silna će borba da bude (...)“.



percepciju predmetne pjesme u širem kontekstu Bosne i Hercegovine“, Sud je zaključio da je ograničavanje apelantove slobode izražavanja bilo neophodno u demokratskom društvu radi očuvanja javne sigurnosti i sprječavanja nereda.<sup>35</sup> Presuda Ustavnog suda upućuje na nedvosmislen zaključak da sloboda izražavanja narodnosnih ili vjerskih osjećanja može biti ograničena ukoliko se njome ugrožavaju konkurentna prava osoba koje ne pripadaju datoj etničkoj ili vjerskoj skupini.

## 5. Odnos države i vjere: odvajanje uz saradnju

Važeći Ustav BiH ne sadrži izričite odredbe o odnosu države naspram religije, što je J. Tempermana navelo da zaključí kako BiH slijedi „režim neidentifikacije“ u pogledu odnosa države i religije. Ovaj režim podrazumijeva da „država ne ustanovljava ili podržava neku konkretnu religiju (ili akomodira različite religije istovremeno (...), ali se također ne izjašnjava odrešito kao sekularna ili separacionistička država“.<sup>36</sup> Međutim, ova analiza ukazuje na usvajanje modela odvajanja uz saradnju. Doktrina Ustavnog suda BiH potvrdila je da je odvajanje, kao suštinski princip u odnosima države, ali i njenih entiteta prema vjerskim zajednicama, neophodan za ostvarenje vjerske slobode u religijski pluralnom društvu BiH.

Ranije je spomenuto da Ustav BiH sadrži garancije slobode vjere ili uvjerenja i njihovog manifestiranja u privatnom i javnom životu.<sup>37</sup> Drugo, Ustav BiH priznaje građanski status neovisno o vjerskoj pripadnosti. Prema čl. I, nijedno lice neće biti lišeno državljanstva BiH ili njenih entiteta na temelju razloga kao što su „spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili bilo koji drugi status“.<sup>38</sup> Obim prava i obaveza pojedinca u državi ne ovisi o njegovoj vjerskoj pripadnosti, s obzirom da Ustav zabranjuje diskriminaciju na osnovu vjere ili uvjerenja. Konačno, član 14 Zakona o slobodi vjere propisuje da su crkve i vjerske zajednice odvojene od države, što znači da: (a) država ne može priznati status državne vjere ni jednoj vjeri niti status državne crkve ili vjerske zajednice niti jednoj crkvi ili vjerskoj zajednici, (b) država nema pravo da se miješa u unutrašnju organizaciju i poslove crkava ili vjerskih zajednica, (c) ni jedna crkva ili vjerska zajednica ne može uživati posebne državne privilegije u odnosu na druge crkve ili vjerske zajednice, a vjerski službenici ne mogu formalno učestvovati u radu političkih ustanova i (d) država može na osnovu jednakosti prema svima, davati materijalnu podršku crkvama i njenim zajednicama za očuvanje kulturne i historijske baštine, zdravstvene djelatnosti, obrazovne, karitativne i socijalne usluge koje pružaju crkve i vjerske zajednice, jedino pod uslovom da se te usluge obavljaju bez ikakve diskriminacije a posebno ne diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja.<sup>39</sup>

Ustavni sud BiH je 18. i 19. avgusta 2000. razmatrao zahtjev za ocjenu ustavnosti odredbe čl. 28 st. 4 Ustava RS kojom je dodijeljen privilegovan položaj Srpskoj pravoslavnoj crkvi.<sup>40</sup> Prema

<sup>35</sup> *Srpska Radikalna Stranka „Vojislav Šešelj“ iz Bijeljine protiv Centralne izborne komisije BiH*, predmet br. AP 3408/06, Ustavni sud BiH, 17. 03. 2009.

<sup>36</sup> V. J. Temperman, *State-Religion Relationships and Human Rights Law: Towards a Right to Religiously Neutral Governance*, Leiden-Boston 2010, ss. 103-104.

<sup>37</sup> Usp. sa poglavljem 1.

<sup>38</sup> Čl. I Ustava BiH, naglasak dodan.

<sup>39</sup> čl. 14 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>40</sup> V. Predmet br. U 5/98 IV, Ustavni sud BiH, 18-19. 08. 2000.

navedenoj odredbi, „Srpska pravoslavna crkva je crkva srpskog naroda i drugih naroda pravoslavne vjere. Država materijalno pomaže pravoslavnu crkvu, saraduje sa njom u svim oblastima, a naročito na čuvanju, njegovanju i razvijanju kulturnih, tradicionalnih i drugih duhovnih vrijednosti“.<sup>41</sup> Pozivajući se na odsustvo izričite obaveze prema Evropskoj konvenciji ili Ustavu BiH o odvajanju države i vjere, Ustavni sud je najprije zaključio da dodjeljivanje posebnog statusa Srpskoj pravoslavnoj crkvi u RS samo po sebi ne predstavlja diskriminaciju ostalih crkava i vjerskih zajednica.<sup>42</sup> Shodno praksi organa Evropske konvencije, čak ni usvajanje sistema državne vjere nije u suprotnosti sa članom 9 Konvencije pod uvjetom da postoje djelotvorne garancije prava na slobodu vjere pojedinca.<sup>43</sup> Međutim, imajući u vidu zaključak Evropskog suda u predmetu *Otto-Preminger protiv Austrije* prema kojem država ima obavezu da stvori javnu atmosferu u kojoj će biti omogućeno slobodno iskazivanje vjera,<sup>44</sup> Ustavni sud je izrazio sumnju da RS može kreirati takvu „javnu atmosferu“ u skladu sa čl. 28 st. 4 svog ustava. Naime, odredba prema kojoj država saraduje sa Srpskom pravoslavnom crkvom „u svim oblastima, a naročito na čuvanju, njegovanju i razvijanju kulturnih, tradicionalnih i drugih duhovnih vrijednosti“ nije samo deklaratornog karaktera; ona ima za cilj da ustanovi utjecaj dotične crkve na „javnu atmosferu“ u smislu kreiranja „sistema vrijednosti i vjerovanja“. Analizirajući praksu vjerskih sloboda u RS u vrijeme donošenja ove odluke, Ustavni sud je došao do zaključka da naprijed spomenuta ustavna odredba u kombinaciji sa diskriminacijom na vjerskoj i etničkoj osnovi ima za posljedicu sprečavanje slobodnog iskazivanja drugih vjera. Prema tome, propust vlasti RS-a da obezbijede pravo pripadnika islama i katoličanstva da slobodno manifestiraju vjeru opravdava zaključak da je čl. 28 st. 4 Ustava RS-a u suprotnosti sa Ustavom BiH.<sup>45</sup> Postupajući u skladu sa odlukom Ustavnog suda BiH, Narodna skupština RS usvojila je Amandman LXXII kojim je iz teksta Ustava RS brisan st. 4 člana 28.

Rješavajući apelaciju Župe svetog Ante Padovanskog iz Bugojna Franjevačke provincije Bosne Srebrene Sarajevo koja se ticala spora oko nasljeđivanja zaostavštine preminulog člana reda Manje braće svetog Franje, Ustavni sud BiH je bio još eksplicitniji, usvajajući odluku kojom se izričito poziva na sekularno društveno uređenje BiH koje je regulisano članom 14 Zakona o slobodi vjere iz 2004.<sup>46</sup>

Odvajanje sfera političkog i vjerskog autoriteta unutar pozitivnog pravnog okvira BiH ima dvostruki karakter: (a) vjera je odvojena od države u smislu da, recimo, niti jedna vjera ne može imati privilegovan status državne ili da vjerski službenici ne mogu formalno učestvovati u radu političkih ustanova i, na taj način, izravno utjecati na profiliranje javnih politika i (b) država je odvojena od vjere u smislu da pojedincima garantuje slobodu izbora vjere a vjerskim zajednicama samostalnost u vlastitom organiziranju, upravljanju i djelovanju. Ipak, odvajanje vjerskih zajednica i države nije striktno i u svim sferama. Paradigma odvojenih sfera dopunjena je konceptom uzajamne saradnje na pitanjima „od zajedničkog interesa“ koja se naročito

<sup>41</sup> Čl. 28 st. 4 Ustava RS.

<sup>42</sup> Predmet br. U 5/98 IV, par. 39.

<sup>43</sup> Treba imati u vidu da je ustavnost ove odredbe Ustava RS ispitivana prije nego što je usvojen Zakon o slobodi vjere koji nalaže odvajanje domena države i religije.

<sup>44</sup> V. *Otto-Preminger-Institut protiv Austrije* (Ser. A) No. 295-A (1994) ECtHR, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en> (očitanje 02. 08. 2014).

<sup>45</sup> Predmet br. U 5/98 IV, par. 43-49.

<sup>46</sup> *Odluka o apelaciji Župe svetog Ante Padovanskog Bugojno, Franjevačke provincije Bosne Srebrene Sarajevo*, predmet br. AP 286/06, 29. 09. 2007, par. 28.

manifestira na obrazovnom, kulturnom i karitativnom planu. Najvažnija odredba Zakona o slobodi vjere koja utire put za saradnju države i vjere jeste ona čl. 15 koja predviđa mogućnost sklapanja sporazuma između crkve ili vjerske zajednice i nadležnih državnih ili entitetskih organa vlasti, i to Predsjedništva BiH, Vijeća ministara i entitetskih vlada. Nadalje, čl. 17 Zakona predvidio je da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH „sarađuje sa svim registriranim, i onim koje se spremaju za registraciju, crkvama i vjerskim zajednicama i raspravlja o svim pitanjima koja se odnose na slobodu vjere i pravni položaj crkava i vjerskih zajednica“. Neki konkretni vidovi saradnje naznačeni su već u tekstu ovog Zakona. Tako se npr. priznaje djelovanje vjerskih zajednica na odgojno-obrazovnom, karitativnom, socijalnom i zdravstvenom području kroz priznanje njihovih ustanova i njihovo izjednačavanje u pravima sa onima čiji je osnivač država, kao i mogućnost dodjeljivanja materijalne podrške za njihovo djelovanje od strane države.<sup>47</sup> Također se predviđa saradnja države i vjerskih zajednica u pogledu organiziranja i izvođenja nastave vjeronauke u školama i predškolskim ustanovama.<sup>48</sup>

Razlozi opredjeljenja za saradnički odnos države i religijskih zajednica na najbolji način su sublimirani u članu 1 Temelnog ugovora između Svete Stolice i BiH koji potvrđuje da su „država i Katolička crkva, svaka u svome području, neovisne i samostalne“ i koji ih obavezuje „da će u međusobnim odnosima surađivati u brizi za cjelovit duhovni i materijalni razvoj čovjeka i u promicanju općega dobra“.<sup>49</sup> Time se, nakon gotovo pet decenija podozrenja i, ponekad, otvorenog neprijateljstva države prema religiji, BiH danas opredijelila za pristup većine evropskih zemalja koji prepoznaje pozitivnu društvenu ulogu vjerskih zajednica.

## 6. Pravni status crkava i vjerskih zajednica

Zakon o slobodi vjere u BiH crkvama i vjerskim zajednicama dodjeljuje status pravnih lica koji one stiču registracijom pri Ministarstvu pravde BiH. U pogledu načina registracije, Zakon je diferencirao tri kategorije crkava i vjerskih organizacija. Prvu kategoriju čine tradicionalne vjerske zajednice dugog historijskog trajanja u BiH: Islamska zajednica, Srpska pravoslavna crkva, Katolička crkva i Jevrejska zajednica. Drugu kategoriju čine crkve i vjerske zajednice koje su prije usvajanja ovog zakona stekle svojstvo pravnih lica. Prvim dvjema kategorijama zakon je priznao kontinuitet stečenog pravnog položaja, uz obavezu registrovanja pri Ministarstvu pravde. Treću kategoriju čine nove crkve i vjerske zajednice koje prijavu za registraciju podnose Ministarstvu pravde, a uz nju su dužne priložiti sljedeće dokumente: a) statut ili drugi temeljni akt vjerske zajednice iz kojeg je vidljiv sadržaj i način ispovijedanja vjere, obavljanja vjerskih obreda, područje i način djelovanja, b) dokument o službenom vjerskom naučavanju, c) potpise 300 građana – sljedbenika i d) odluku o osnivanju vjerske zajednice, usvojenu od najmanje 30 osnivača i potpisanu od strane poglavara zajednice, njegovog zamjenika ili drugih ovlaštenih predstavnika.<sup>50</sup> Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), u čijem radu učestvuje BiH, kritikovala je odredbe Zakona o slobodi vjere koje se tiču registracije i priznavanja pravnog statusa novim vjerskim zajednicama. Prema ocjeni OSCE-a, brojčani preduvjet, koji uopće ne postoji u nekim evropskim zemljama ili SAD,

<sup>47</sup> čl. 10 st. 3 i čl. 14 st. 4 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>48</sup> *Ibid*, čl. 4 st. 1.

<sup>49</sup> Čl. 1 Temelnog ugovor (bilj. 6).

<sup>50</sup> Čl. 8 i 18 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

predstavlja neopravdanu prepreku malim vjerskim zajednicama u sticanju pravne osobnosti i ostvarenju koristi koje su dodijeljene registrovanim zajednicama. Sem toga, ispitivanje doktrine crkve ili vjerske zajednice od strane državnih organa pri razmatranju zahtjeva za registraciju u opreci je sa zakonskim odredbama o nemiješanju države u unutrašnja pitanja vjerskih zajednica. Ono omogućava državnim organima da subjektivno procjenjuju da li neka organizacija ima religijski karakter odnosno da ulaze u klisko područje definiranja religije.<sup>51</sup> Međutim, treba imati u vidu da Zakon o slobodi vjere u BiH u pogledu odredbi o registraciji vjerskih zajednica ne predstavlja izuzetak od većine drugih nacionalnih zakona u Evropi koji postavljaju slične kriterije, npr. postojanje određenog broja članova<sup>52</sup> i dostavljanje informacija o doktrini i praksama vjerske zajednice koje ne smiju biti u suprotnosti sa javnim poretkom, sigurnošću, zdravljem, moralom i pravima i slobodama drugih.<sup>53</sup> Prema Uputi o provedbi Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, Ministarstvo pravde je ovlašteno da, po pravomoćnoj odluci sudskog organa, donese rješenje o brisanju iz registra crkve ili vjerske zajednice koja svojim djelovanjem poziva ili podstiče na vjersku, nacionalnu ili rasnu mržnju među građanima BiH, sistemski narušava javnu sigurnost i javni poredak, razara porodicu, narušava javni moral i ugrožava zdravlje podsticanjem upotrebe narkotičkih sredstava ili na drugi način narušava mentalno zdravlje radi širenja svoje doktrine.<sup>54</sup> Zakon i Uputstvo o njegovoj provedbi predviđaju mogućnost podnošenja žalbe na odbijanje registracije ili brisanje iz registra crkava i vjerskih zajednica Vijeću ministara BiH, odnosno pokretanje upravnog spora pred Sudom BiH u roku od tri mjeseca od konačnog rješenja Vijeća ministara. Sem toga, da bi se spriječila mogućnost neopravdanog odugovlačenja sa donošenjem odluke povodom prijave nove crkve ili vjerske zajednice za registraciju, što je praksa Evropskog suda za ljudska prava okvalifikovala kao kršenje člana 9 Evropske konvencije,<sup>55</sup> Zakon je predvidio da će se nova vjerska zajednica smatrati registrovanom, ukoliko Ministarstvo pravde u roku od 60 dana od podnošenja prijave ne odluči o prijavi.<sup>56</sup>

## 7. Autonomija crkava i vjerskih zajednica

Postojeći pravni okvir omogućava autonomno djelovanje crkava i vjerskih zajednica u BiH. Država nema pravo da se miješa u unutrašnju organizaciju i poslove crkava i vjerskih zajednica koje one uređuju i vode shodno svojim učenjima i internim pravilima. Te doktrine i pravila nemaju nikakve građanskopravne učinke i javna vlast ih ne može provoditi prinudno.<sup>57</sup>

<sup>51</sup> The Commission on Security and Cooperation in Europe (bilj. 27), s. 2.

<sup>52</sup> Evropske zemlje se značajno razlikuju u pogledu brojčanog kriterija za registraciju vjerske organizacije. Tako npr. u Njemačkoj vjerska grupa mora imati najmanje osam članova da bi se registrovala kao pravna osoba privatnog prava, odnosno imati jednog sljedbenika na 1000 stanovnika određene pokrajine da bi se registrovala kao ustanova javnog prava; u Mađarskoj deset (da bi se registrovala kao udruženje), odnosno stotinu (da bi se registrovala kao 'crkva'); u Finskoj dvadeset; u Austriji 300; u Slovačkoj 20 000 odraslih osoba itd. V. Doe (bilj. 3), ss. 103-104.

<sup>53</sup> *Ibid.*, s. 105.

<sup>54</sup> Čl. 9 Upute o provedbi Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, Sl. gl. BiH 83/06.

<sup>55</sup> V. R. Podoprigora, Freedom of Religion and Discretionary State Approval of Religious Activity, u: T. Lindholm/W. C. Durham/Jr. B. G. Tahzib-Lie (ur), *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook*, Leiden 2004, ss. (425 i dalje) 432-433.

<sup>56</sup> Čl. 18 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5) i čl. 9 Upute o provedbi Zakona o slobodi vjere (bilj. 54).

<sup>57</sup> Čl. 11 st. 1-3 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

Državnim organima je zabranjeno i miješanje prilikom izbora, imenovanja ili smjene vjerskih velikodostojnika i osoblja crkava i vjerskih zajednica koje one vrše sukladno svojim propisima i potrebama.<sup>58</sup>

S obzirom da Zakon o slobodi vjere u BiH omogućava vjerskim zajednicama da se, pored svog osnovnog poslovanja, bave svim zakonitim aktivnostima<sup>59</sup> - obrazovnim, humanitarnim, privrednim i dr. - u praksi se može javiti pitanje ko se smatra vjerskim službenikom čiji izbor, imenovanje ili smjena podliježe principu crkvene ili vjerske autonomije. Shodno Uputi o provedbi Zakona o slobodi vjere, „vjerski službenici su fizičke osobe koje takvim smatra njihova crkva ili vjerska zajednica. Oni obavljaju djelatnost kojom se namiruju religiozne, duhovne, duševne i posebne kulturne potrebe građana“.<sup>60</sup> Iako vjerske zajednice imaju autonomiju prilikom upošljavanja i otpuštanja svojih službenika sukladno zahtjevima vjerskih propisa i doktrine, to ne znači da uposlenici vjerskih institucija ne uživaju druga prava koja su predviđena radnim zakonodavstvom BiH, kao npr. prava na naknadu za rad, odmor, penziona i zdravstveno osiguranje i dr.<sup>61</sup>

Crkve i vjerske zajednice u BiH, kada upošljavaju ili otpuštaju svoje osoblje, izuzete su od primjene državnog Zakona o zabrani diskriminacije osoba na temelju rase, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, spola, spolne orijentacije i dr. u privatnom i javnom sektoru. Prema članu 5 ovog Zakona, neće se smatrati diskriminacijom mjere koje su „zasnovane na razlikovanju, isključivanju ili davanju prednosti u vezi sa zapošljavanjem kao člana osoblja institucije koje se obavlja u skladu s doktrinama, osnovnim postavkama, dogmama, vjerovanjima ili učenjima konkretne vjeroispovijesti ili vjere“, kao i one koje se vrše „u djelovanju koje je u skladu s naukom i poslovanjem registrovanih crkava i vjerskih zajednica u BiH“.<sup>62</sup>

## 8. Finansiranje i imovina crkava i vjerskih zajednica

Crkve i vjerske zajednice u BiH mogu primati direktnu i indirektnu finansijsku pomoć države pod određenim uvjetima. To je zapravo i ključna osobenost tzv. hibridnog ili saradničkog modela u odnosu na režim jasnog odvajanja države i religijskih zajednica. Naime, strogo odvajanje podrazumijevalo bi potpunu neovisnost i autonomiju vjerskih zajednica u odnosu na državu i obrnuto, i to na način da država ne smije pružati materijalnu potporu vjerskim zajednicama, ali i da država također ne smije popunjavati svoj budžet oporezivanjem imovine i djelatnosti tih zajednica.

Prema važećim zakonskim rješenjima, država može pružati materijalnu podršku vjerskim organizacijama za „očuvanje kulturne i historijske baštine, zdravstvene djelatnosti, obrazovne, karitativne i socijalne usluge“, pod uvjetom da se spomenute usluge pružaju bez bilo kakve diskriminacije, a posebno diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja.<sup>63</sup> Indirektna materijalna pomoć se ogleda u oslobađanju vjerskih organizacija obaveze plaćanja poreza na vlastite prihode

<sup>58</sup> Čl. 14 st. 2 i 6 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>59</sup> Čl. 10 st. 5 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>60</sup> Čl. 3 st. 1 Uputa o provedbi Zakona o slobodi vjere (bilj. 54).

<sup>61</sup> *Ibid.*, čl. 3 st. 4.

<sup>62</sup> Čl. 5 Zakona o zabrani diskriminacije, Sl. gl. BiH 59/09.

<sup>63</sup> Čl. 14 st. 4 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

i donacije koji se tretiraju shodno propisima koji se odnose na neprofitabilne, dobrotvorne i humanitarne organizacije.<sup>64</sup> Međutim, vjerske zajednice su dužne plaćati poreze i doprinose na plate svojih uposlenika i uposlenika vlastitih preduzeća za penziono, zdravstveno i invalidsko osiguranje.<sup>65</sup> Država se Zakonom o slobodi vjere obavezala na donošenje posebnog propisa kojim će se regulirati penzijsko, zdravstveno i invalidsko osiguranje vjerskih službenika,<sup>66</sup> ali još uvijek nije došlo do realizacije ove zakonske odredbe iako postoje određene aktivnosti na tom planu.<sup>67</sup>

Ustavom zajamčeno pravo na imovinu<sup>68</sup> pretočeno je u zakonske norme prema kojima crkve i vjerske zajednice u BiH imaju pravo da stječu imovinu i imovinska prava i da se njima koriste.<sup>69</sup> Izvori prihoda vjerskih zajednica mogu biti različiti: donacije u novcu i drugi prilozima u zemlji i inostranstvu,<sup>70</sup> prikupljanje članarine od svojih pripadnika,<sup>71</sup> profitabilne djelatnosti<sup>72</sup> i dr.

Zakon o slobodi vjere u BiH, kao i ugovori zaključeni sa Katoličkom i Srpskom pravoslavnom crkvom, predviđjeli su obavezu donošenja zakona o restituciji imovine koju su komunističke vlasti oduzele vjerskim zajednicama u BiH politikom agrarne reforme, nacionalizacije i eksproprijacije u drugoj polovini XX st. Kako država još uvijek nije izvršila preuzetu obavezu, djelimični povrat oduzete imovine ili njeno dodjeljivanje na privremeno korištenje do konačnog rješavanja ovog pitanja, od završetka rata pa naovamo, često se odvijao prema diskreciji lokalnih općinskih vlasti.<sup>73</sup>

## 9. Pružanje vjerskih usluga u javnim institucijama i pitanje priznanja vjerskih praznika

U skladu sa pozitivnim ustavnim obavezama države i entiteta, stvorene su neophodne pravne pretpostavke i ostvarena konkretna saradnja između države i crkava i vjerskih zajednica u pogledu zadovoljenja vjerskih potreba osoba u javnim institucijama koje podliježu posebnim regulatornim režimima, naročito u oružanim snagama i zatvorima. Tako Zakon o službi u oružanim snagama BiH propisuje da vojna lica imaju pravo obavljati vjerske aktivnosti „sukladno posebnostima svake od vjera“. Ministarstvo odbrane BiH u suradnji sa priznatim crkvama i vjerskim zajednicama propisuje organiziranje i sprovođenje vjerskih aktivnosti u Oružanim snagama BiH i osigurava ostvarenje vjerskih sloboda vojnih lica.<sup>74</sup> Primjena ove zakonske odredbe pobliže je regulirana ugovorima između Ministarstva odbrane BiH i vjerskih

<sup>64</sup> Čl. 13 st. 3 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5) i čl. 24 Zakona o porezu na dodanu vrijednost, Sl. gl. BiH 09/05.

<sup>65</sup> *Ibid*, čl. 13(1).

<sup>66</sup> *Ibid*, čl. 13(4).

<sup>67</sup> Međureligijsko vijeće BiH, *Izveštaj o stanju prava na slobodu vjere u Bosni i Hercegovini za 2010*, Sarajevo 2011, s. 13.

<sup>68</sup> Čl. II st. 3 Ustava BiH.

<sup>69</sup> Čl. 12 st. 1 i 2 Zakona o slobodi vjere (bilj. 5).

<sup>70</sup> *Ibid*, čl. 11 st. 4 i čl. 13 st. 2.

<sup>71</sup> *Ibid*, čl. 13 st. 2.

<sup>72</sup> Prema čl. 10 st. 1 Zakona o slobodi vjere crkve i vjerske zajednice imaju pravo osnivati vlastita preduzeća.

<sup>73</sup> Dom za ljudska prava je u *Vrhbosanska nadbiskupija protiv Federacije BiH* (predmet br. CH/02/9628, 06. 06. 2003) odlučio da je Općina Travnik diskriminirala Katoličku crkvu u pogledu ostvarivanja prava na slobodu vjere zajamčenog članom 9 Evropske konvencije time što joj je omogućila korištenje samo jednog dijela zgrade katoličke gimnazije (koja je nacionalizirana u komunističkom periodu), dok je Islamskoj zajednici vraćen cijeli objekat nekadašnje medrese i omogućena izgradnja novog objekta u njenoj blizini.

<sup>74</sup> Čl. 29 Zakona o službi u oružanim snagama BiH, Sl. gl. BiH 88/05.

zajednica koji stavljaju u obavezu državi da obezbijedi finansiranje vjerske službe u vojsci.<sup>75</sup> Pripadnici oružanih snaga imaju pravo na ishranu u skladu sa nacionalnim i vjerskim običajima.<sup>76</sup> Zakon o izvršenju krivičnih sankcija BiH također garantuje pravo zatvorenika na zadovoljavanje vjerskih potreba, kao i obavezu kazneno-popravnih zavoda da, u saradnji sa vjerskim zajednicama, stvore pretpostavke za ostvarenje navedenog prava.<sup>77</sup>

Iako ne postoji državni zakon o vjerskim praznicima, Ramazanski i Kurban-bajram, kao i pravoslavni i katolički Božić i Uskrs, slave se kao javni praznici. Proslave navedenih praznika praćene su u vjerskim i sekularnim državnim medijima, a poglavari vjerskih zajednica organiziraju svečane prijeme na kojima gostuju i predstavnici države. Dok Zakon o slobodi vjere u BiH ne tretira pitanje vjerskih praznika, Temeljni ugovor između Svete stolice i BiH predvidio je obavezu države da donese poseban zakon kojim će se priznati kao neradni dani za sve katolike u zemlji nedjelje i sljedeće svetkovine: 6. januar (Bogojavljanje), Tijelovo, 15. avgust (Uznesenje blažene djevice Marije), 1. novembar (Svi sveti) i 25. decembar (Božić).<sup>78</sup> Radno zakonodavstvo FBiH i Brčko distrikta predviđa pravo uposlenika na četiri slobodna dana u jednoj kalendarskoj godini radi zadovoljenja vjerskih ili tradicijskih potreba, s tim što je odsustvo do dva dana plaćeno.<sup>79</sup> U RS radnici imaju pravo na tri slobodna dana u jednoj kalendarskoj godini radi zadovoljenja vjerskih ili nacionalno-tradicijskih potreba, bez prava na naknadu plate.<sup>80</sup>

## 10. Vjera i pravni sistem

U BiH sve do polovine XX st. primjenjivana su religijska prava (šerijatsko i kanonska prava Katoličke i Srpske pravoslavne crkve) za reguliranje porodičnih i nasljednopravnih odnosa. Nakon ukidanja religijskih sudova od strane komunističke vlasti 1946, pravno su valjani samo građanski brakovi sklopljeni pred nadležnim državnim organom. Međutim, važeće porodično zakonodavstvo BiH predviđa da vjernici, nakon zaključenja građanskog, mogu obaviti i vjenčanje pred vjerskim licem. Premda je prvobitni nacrt Temelnog ugovora između Svete

<sup>75</sup> Islamska zajednica je 11. 09. 2007. zaključila Sporazum o uspostavi Vojnog muftijstva kao sastavnog dijela vjerske službe u Ministarstvu odbrane i Oružanim snagama BiH (v. Ured vojnog muftije, [http://mod.gov.ba/MO\\_BiH/Struktura/Vjerska\\_sluzba/ured\\_vojnog\\_muftije/?id=21857](http://mod.gov.ba/MO_BiH/Struktura/Vjerska_sluzba/ured_vojnog_muftije/?id=21857)). Sveta Stolica i Ministarstvo odbrane BiH zaključili su 08. 04. 2010. Ugovor o dušebrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika Oružanih snaga BiH (<http://www.bkbih.ba/info.php?id=233> (očitanje 15. 08. 2014)). Pri Ministarstvu odbrane djeluje i Ured pravoslavnog dušebrižništva koji zadovoljava vjerske i duhovne potrebe pravoslavnih vjernika u Oružanim snagama (v. Kancelarija pravoslavnog dušebrižništva, [http://mod.gov.ba/MO\\_BiH/Struktura/Vjerska\\_sluzba/Kancelarija\\_pravoslavnog\\_dusebriznistva/?id=21861](http://mod.gov.ba/MO_BiH/Struktura/Vjerska_sluzba/Kancelarija_pravoslavnog_dusebriznistva/?id=21861) (očitanje 15. 08. 2014)).

<sup>76</sup> Pravilnik o ishrani u oružanim snagama BiH u miru, preuzeto sa: <http://mod.gov.ba/files/file/dokumenti/logistika/B-Pravilnik%20o%20ishrani.pdf> (očitanje 15. 08. 2014).

<sup>77</sup> Čl. 53 Zakona BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera - prečišćeni tekst, Sl. gl. BiH 12/10.

<sup>78</sup> Čl. 9 Temelnog ugovora (bilj. 6).

<sup>79</sup> Čl. 47 Zakona o radu FBiH, Sl. nov. FBiH 43/99; čl. 38 st. 2 Zakona o radu Brčko Distrikta BiH - prečišćeni tekst, Sl. gl. Brčko Distrikta BiH 7/00, 08/03, 33/04 i 29/05.

<sup>80</sup> Čl. 67 Zakona o radu RS - prečišćeni tekst, Sl. gl. RS 38/00, 40/00, 47/02, 38/03, 66/03 i 20/07.

Stolice i BiH uključivao pravno priznanje braka sklopljenog u crkvi, tokom pregovora predstavnici Katoličke crkve su odustali od ovog prijedloga.<sup>81</sup>

Praksa redovnih sudova i Ustavnog suda BiH potvrdila je princip odvojenosti sfera religije i prava u sekularnoj BiH. U predmetu U 62/01 Sud je razmatrao apelaciju E. P. protiv presude Kantonalnog suda u Bihaću i presude Općinskog suda u Sanskom mostu. Apelantica je obavila šerijatsko vjenčanje pred Odborom Islamske zajednice Prijedor u prisustvu više svjedoka. Građanski brak nije bio zaključen. Bračnim ugovorom tuženi se obavezao da će u slučaju razvoda isplatiti apelantici *mehr*.<sup>82</sup> Brak je kasnije razveden, ali je tuženi odbio platiti *mehr*, zbog čega je apelantica u junu 2000. podnijela tužbu Općinskom sudu u Sanskom Mostu. Općinski sud je 21. juna 2000. donio presudu kojom se odbija njen zahtjev uz obrazloženje da je „brak bio zaključen po šerijatu i da, kao takav, ulazi u okvir islamskim propisa, a ne propisa iz Porodičnog zakona („Službene novine SRBiH“, br. 21/73 i 44/89) koji se primjenjuje na civilni brak i ne uključuje *mehr*“. Rješavajući po žalbi apelantice na odluku Općinskog suda, Kantonalni sud u Bihaću je zauzeo stav da se država ne može miješati u primjenu vjerskih propisa o braku s obzirom „da brak koji je zaključila apelantica nije bio zaključen prema građanskom pravu“. Konačno, Ustavni sud BiH je odbacio apelaciju kao neosnovanu pozivajući se na argument da „apelant nije stekao 'imovinu' u smislu člana 1 Protokola broj 1 na Evropsku konvenciju“,<sup>83</sup> budući da imovinski institut *mehra* nije poznat važećim pravnim propisima BiH.

Postojeće zakonodavstvo BiH, ipak, osigurava građanskopravne posljedice onim normama crkvenog prava ili internog prava vjerske zajednice koje reguliraju status pravnih osoba unutar crkve ili vjerske zajednice. Naime, čl. 8 st. 6 Zakona o slobodi vjere propisuje da „crkve i vjerske zajednice svojim aktima uređuju koji njihovi unutrašnji organi imaju svojstvo pravne osobe koji će se onda takvima smatrati na teritoriji Bosne i Hercegovine“.<sup>84</sup> Nije sasvim jasno da li član 10 Temelnog ugovora koji je Vatikan zaključio sa BiH predstavlja osnovu za uvažavanje normi kanonskog prava u pogledu sticanja, korištenja i otuđivanja imovine i imovinskih prava pred državnim sudovima. Naime, pomenuti član predviđa da „crkvene pravne osobe mogu kupovati, posjedovati, koristiti ili otuđivati pokretna i nepokretna dobra, te stjecati i otuđivati imovinska dobra, prema odredbama kanonskog prava i zakonodavstva Bosne i Hercegovine“.

Ustavni sud BiH je prije potpisivanja i ratifikacije Temelnog ugovora, razmatrao pitanje primjenjivosti odredbi kanonskog prava u pravnom sistemu BiH, rješavajući apelaciju Župe svetog Ante Padovanskog Bugojno, Franjevačke provincije Bosne Srebrene na odluku Vrhovnog suda FBiH o nasljedovanju zaostavštine preminulog člana reda Manje braće svetog Franje. Naime, prema odredbama kanonskog prava sve što redovnik stekne od imovine pripada njegovom svećeničkom redu u skladu sa položenim zavjetom siromaštva. Apelant je smatrao da

<sup>81</sup> T. Vukšić, *Značenje Temelnog ugovora između Svete Stolice i BiH te dodatnoga protokola na njega*, preuzeto sa: <http://www.bkbih.ba/info.php?id=220> (očitanje 22. 08. 2014).

<sup>82</sup> *Mehr* je u šerijatskom pravu materijalna obaveza muža prema supruzi koja nastaje samim činom sklapanja braka. U praksi je uobičajeno da se manji dio *mehra*, u vidu vjenčanog dara, daje odmah po sklapanju braka, dok se drugi dio isplaćuje tek ukoliko dođe do smrti muža ili razvoda. I. Džananović, *Primjena šerijatskog porodičnog prava kroz praksu Vrhovnog šerijatskog suda u Sarajevu*, Sarajevo 2004, ss. 105, 111.

<sup>83</sup> *E. P. protiv presude Kantonalnog suda u Bihaću*, br. Gž-796/00 od 05. 04. 2001. i presude Općinskog suda u Sanskom Mostu, br. Ma1-22/2000 od 21. 06. 2000, predmet br. U 62/01, 05. i 06. 04. 2002.

<sup>84</sup> N. Miličević smatra da se na ovaj način crkvama i vjerskim zajednicama dodjeljuje pravo koje je „ eminentno domen vršenja državne vlasti“. N. Miličević, *Sloboda vjere i vjeroispovijedanja, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo 2004, s. (252 i dalje) 265.



je njegovo pravo na slobodu vjere povrijeđeno zanemarivanjem spomenute norme kanonskog prava. Dok su Općinski i Kantonalni sud u cjelosti usvojili tužbeni zahtjev apelanta, primjenjujući Zakonik kanonskog prava, Vrhovni sud FBiH je preinačio nižestepene presude i dodijelio zaostavštinu preminulog svećenika njegovom bratu. Ustavni sud BiH je podržao rezonovanje Vrhovnog suda FBiH, pozivajući se na odredbe Zakona o slobodi vjere u BiH koje nalažu odvajanje države i vjerskih zajednica kao i da vjerska zajednica ima autonomiju u pogledu primjene svojih internih normi ali da one nemaju „nikakvih građansko-pravnih učinaka“. Međutim, Ustavni sud je ostavio mogućnost primjene internih normi vjerske zajednice u pravnom sistemu BiH ukoliko dođe do reguliranja ovog pitanja posebnim sporazumom između države i vjerske zajednice.<sup>85</sup>

## 11. Zaključak

S obzirom na značaj prava na slobodu vjere ili uvjerenja kao temeljnog ljudskog prava i potrebu da se osigura ravnopravnost svih građana BiH u pogledu zaštite i uživanja ovog prava, najvažniji pravni standardi koji uređuju položaj vjere u društvu uspostavljeni su na državnom nivou. Ustavni dokumenti BiH i njenih entiteta pružaju opće garancije vjerske slobode uz pozivanje na važnije međunarodne instrumente ljudskih prava ili njihovo izravno inkorporiranje. Ove opće garancije dalje su razrađene kroz Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica i sporazume kojima se pobliže uređuju odnosi između pojedinačnih vjerskih zajednica i države. Općenito, može se kazati da su odredbe o slobodi vjere i njenog manifestiranja usklađene sa normama međunarodnog prava, da su veoma široko postavljene i da omogućavaju i pojedincima i vjerskim kolektivitetima, tj. crkvama i vjerskim zajednicama, da slobodno postupaju i djeluju u skladu sa vjerskim načelima uz uvjet da se time ne krše pozitivni zakonski propisi.

Prema važećim pravnim standardima u BiH je sa snazi saradnički ili hibridni model uređenja odnosa između države i vjere. Suština ovog modela može se izraziti dvama načelima: (a) institucionalna i funkcionalna odvojenost države i crkava/vjerskih zajednica i (b) saradnja države i crkava/vjerskih zajednica na područjima od zajedničkog interesa koja se reguliše zakonima i posebnim sporazumima.

Nedostatak izričitih ustavnih odredbi o odvajanju države i vjere nadomješten je Zakonom o slobodi vjere koji propisuje da niti jedna vjera u BiH ne može biti proglašena državnom, niti jedna crkva ili vjerska zajednica ne može uživati povlašten status u odnosu na druge te da su crkve i vjerske zajednice neovisne i samostalne u svom organiziranju i djelovanju. Također, praksa Ustavnog suda BiH potvrdila je da je odvajanje vjere, s jedne strane, i države i njenog pravnog sistema, s druge strane, suštinsko obilježje njihovog odnosa te osporila preferencijalistički tretman kojeg je Ustav RS, prije amandmanskih izmjena, pružao Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Premda su država i crkve, odnosno vjerske zajednice suštinski odvojene, to ne isključuje mogućnost njihove saradnje na određenim poljima od zajedničkog interesa, kao što su odgoj i obrazovanje, kultura, socijalna zaštita, zdravstvo i dr. Takva saradnja pobliže se uređuje

<sup>85</sup> Župa svetog Ante Padovanskog Bugojno, Franjevačke provincije Bosne Srebrene Sarajevo protiv Vladimira Batinića, predmet br. AP 286/06, Ustavni sud BiH, 29. 09. 2007.

posebnim sporazumima, zakonima ili podzakonskim pravnim aktima. Dvije crkve, Katolička i Srpska pravoslavna, već su zaključile sporazume o saradnji sa državom, dok je Islamska zajednica na putu prema ostvarenju istog cilja. Da bi ispoštovala zakonske odredbe koje zabranjuju dodjeljivanje privilegovanog tretmana određenim crkvama ili vjerskim zajednicama, država je dužna u budućnosti omogućiti svim zainteresiranim vjerskim zajednicama da pristupe ugovornom reguliranju vlastitog položaja te vjerskih prava i sloboda svojih pripadnika.